

Fırat SEVİNÇ¹

**FUZÛLÎ'NİN ETMEZ MİYDİM REDİFLİ GAZELİ
ÇERÇEVESİNDE TASAVVUF ANLAYIŐI**

Özet

Bu makalede Fuzûlî'nin etmez miydım redifli sekiz beyitlik gazeli incelenmiştir. Bu gazelin ele alınmasının sebebi Fuzûlî'nin kişilik özelliklerini yansıtan bir gazel olmasıdır. Gazelde Fuzûlî'nin insan, aşk, şeriat-tarikat ve sevgili ekseninde düşünceleri görülmektedir.

Fuzûlî bu gazelde insanın varlık sebebiyle ilgili sorulara cevap vermektedir. Varlık sebebiyle ilgili bütün soruların cevabı insanın kendini bilmesi ve tanınmasıyla ilgilidir. Kendini gerçek manada bilen ve tanıyan insan ilahî aşka da kavuşmuş olur.

Fuzûlî'nin gazellerinin çoğunda olduğu gibi bu gazelde de aşk acı verici yönüyle ele alınmaktadır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi Fuzûlî'nin mutasavvıf bir şahsiyet olmasıdır. Tasavvufta ilahî aşka giden yol acı ve ıstırapla doludur. İkinci sebep ise Fuzûlî'nin yaşadığı coğrafya ile ilgilidir. Bu coğrafya her zaman çekişmelere ve kanlı olaylara sahne olmuştur.

Gazelde şeriat ve tarikat ile ilgili düşüncelerin dile getirildiği görülür. Şeriat Fuzûlî'ye göre tarikata girmeden önce basılması gereken bir basamaktır. İlahî hakikatlerin bulunduğu dünya tarikat dünyasıdır. Tarikat kendini bilmek demektir. Bunun yanında şeriata fanatik bir şekilde sarılıp tarikat ehli insanları eleştirenleri tenkit etmektedir. Onların vereceği zarardan kaçınmak için ilham edilen ilahî hakikatlerin açığa vurulmaması gerektiğini düşünür.

Bu gazeldeki sevgili Allah'tır. Fuzûlî gazelde Allah'ın insanda var olduğuna inanmış ve O'nu kendisinde aramıştır. Zaman zaman insanın Allah'la kavuşmasını engelleyen manilerden söz etmiştir. Bu maniler Allah'ın emri ile hareket eden, maşuktaki aşkın alevlenmesini sağlayan ve vuslat heyecanını arttıran manilerdir.

Divan şiirinin 16. yüzyıl şairlerinden olan Fuzûlî şiirlerinin çoğunluğunda olduğu gibi bu gazelinde de ne kadar büyük bir sevgi ve düşünce adamı olduğunu ortaya

¹ MEB., firatsevinc@hotmail.com

koymuştur. Fuzûlî ele aldığımız gazelde Allah'a karşı duymuş olduğu aşkı ince düşüncelerle süslemiş ve doyumsuz bir şiirin örneğini sergilemiştir.

Etmez miydin redifli gazelde Fuzûlî'nin ilahî aşk yolunda yaşadığı ıstırapları görmekteyiz. Bu ıstıraplar şairin iç dünyasıyla ilgilidir. Dış dünyadan kaynaklanmamaktadır. Bu da bize onun gerçek bir mutasavvıf olduğunu gösterir. Çünkü tasavvuf dış dünyayla ilgisi olmayan içsel yaşantılardır.

Fuzûlî gazelde bize bir mutasavvıfın nasıl hareket etmesi gerektiği ile ilgili bilgiler verir. Ona göre iki gurup insan vardır. Bunlar basit düşünen insanlar ile maddenin ardındaki manaya nüfuz edebilen insanlardır. Basit düşünceli insanlar mana âleminde yaşayan insanları anlayamazlar. Bu yüzden devamlı onları tenkit ederler. Fuzûlî bu insanlara açık verilmemesi taraftarıdır. Açık verildiğinde mutasavvıfın toplumdan soyutlanacağını düşünür.

Gazelde ele alınan bir diğer konu da şeriat-tarikat konusudur. Tasavvufa göre şeriat tarikata ulaşmak için basılması gereken bir basamaktır. Tarikat ise içinde hakikatleri barındıran yoldur. Fuzûlî şiirde şeriata ait sözcükleri kullanarak tarikata ait manaları ifade etmiştir.

Lirik şiirin temsilcisi olan Fuzûlî şiirde zaman zaman duygu ve düşünceyi karşılaştırır. Ona göre düşüncenin yani aklın hâkimiyetinin bir sınırı vardır. İlahî sırlara erebilmenin yolu duygularımızdır. Kendini görebilmek akılla değil hissiyatla olur.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Tasavvuf, Allah, Aşk, Âşık.

THE SUFI UNDERSTANDING WITHIN THE FRAMEWORK FUZÛLÎ 'S GAZEL THAT WAS DESIGNED AS ETMEZ MİYDİM

Abstract

In this article ‘‘Etmez miydin’’ redif of eight couplets of Fuzuli gazel explored. The reason of handling this gazel is that gazel adressed to reflect the personality traits of Fuzuli. In that ghazel Fuzuli’s thoughts can be sen in the axis of Love, Sharia-Sectrand Beloved.

In this gazel Fuzuli answer questions about human existence. All questions about human existence is related to the self-aware and recognition of human being. The people who knows himself in true meaning would have gained divine love.

In this ghazel like as in most of Fuzuli’s gazel, love is handled at the painful aspect. There are twore asons fort his. First reason is the Fuzuli’s mystic personality. At the Sufism, parth to divine love is full of pain and misery. The second reason is related to geograph that Fuzuli lived. . This geography has always been the scene of strife and bloody events. In this gazel is seen that the ideas expressed about the Sheria and Sect. According to Fuzuli Sharia is a step that must be pressed before enterig a sect. Divine truths found in the world which is the world of Sect. Sect is to know oneself. In addition Sect is a fanatical wrap to Sharia

and criticizing people who criticize ahl al- Sect. In order to avoid the damage that would have given by them divine truths should be manifested.

In this ghazel beloved is God and Fuzuli believed in the existence of God in man. Fuzuli mentioned about manias that, which prevent the achievement of man's God. These manias, act on the orders of Allah, provide the exacerbation of love at the beloved .

The fuzuli who is one of the 16th century poets, in this gazel as like as in most of his poems he proved himself to us how he is warm hearted and a fine philosopher. In that gazel he expressed his love toward the God by using a literary expression and displayed an insatiate example of the poem.

In the 'etmez miydim' redif of gazel we recognize his suffering on the way of divine love. These sufferings are about interior of the poem not about outer world. And this show us how he is a hearty sufi because sufism is hearty life that have no concern with outer world.

In this gazel, he gives us information about how a sufi should live. According to Fuzuli there are two groups of people; one of them is basic thinking people and the other group is deep thinking people who are able to understand sense of material. The basic thinking people can not understand these people so they always criticise deep thinker(sufies). On this matter, Fuzuli doesn't want to be had a deficit to the basic thinking people otherwise the sufi will be excluded from society.

Another matter was analysed in the gazel is sharia and mysticism. According to sufism sharia is a footstep to be passed for reaching mysticism. On the other hand mysticism is a way that icludes the truth. By using words belonging to sharia in the poem, he expressed the meanings belonging to mysticism. Fuzuli who is representative of the lyric compare emotions and thoughts. According to him mind has a range. The way of the discovering divine secrets is our feelings. Entirely, considering yourself is possible with emotions.

KeyWords: Fuzûlî, Sufism, God, Love, Lover.

Giriş

Fuzûlî'nin nerede doğduğu tam olarak bilinmemekle birlikte Bağdat, Hille ve Kербela kentlerinden birinde doğduğu sanılmaktadır. Muallim Nâci Osmanlı Şairleri isimli eserinde onun doğduğu yerle ilgili "Bağdat civarında bulunan Hille kasabasında doğduğundan Bağdadî vasfını almış olan şairdir ki" (Kurnaz 1995:308) diyerek kesin bir dil kullanmıştır.

Tezkirelerde de Fuzûlî ile ilgili yeterli bilgiye rastlanmamaktadır. Tezkirelerde kendisine çokça yer verilen şairlerden günümüzde fazla söz edilmeyişi, Fuzûlî gibi kendisiyle ilgili çok az bilgi verilip sonradan büyük bir şair olduğu anlaşılan sanatçıların varlığı tezkire yazarlarının, yapmış oldukları yorumlarda isabetli davranmadıklarını gösterir. E. J. W. Gibb konuyla ilgili " Fuzûlî'nin şiirinde yeni ve ilginç bir şeyle karşılaşan tezkirecilerin onun mükemmel dehasını takdirden bütünüyle aciz kaldıklarını veya şiirlerinde o zamana kadar Türk dilinin en güzel kelimelerini kullanmış olduğunu görmekten uzak oldukları iyice kesinlik kazanmaktadır" (Gibb1999:64) der.

Fuzûlî Türkçe Dîvân'ının önsözünde küçük yaşta okula başladığını, burada âşıkâne şiirler okuduklarını, şiir yazmaya da küçük yaşta başladığını, önce âşıkâne şiirler yazdığını, hatta bu şiirlerle tanındığını; fakat şiirlerinin bilimden yoksun olmasını istemediğinden bilim tahsiline gayret göstererek bütün aklî ve naklî ilimleri öğrendiğini anlatır (İpekten 1996:24-25). Bu ifadelerden anlaşılmalıdır ki Fuzûlî temeli ilime dayanmayan bir şiiri eksik görmektedir. Kendisi bu hususu “ilimsiz şiir esâsı yok dîvâr kimi olur esâssız dîvâr gayette bî-itibâr olur” diye belirtmektedir.

Fuzûlî acının şairidir. Aşkın acıtan yönünü dile getirir. Ona göre “hakikî şiir elemden ve dertten bahseden şiirdir. Tabiatıyla bu elem ve dert aşkın elemi, aşkın derdidir” (Cengiz 1985:332). Fuzûlî'nin şiirlerinin acıyla dolu olmasının iki nedeni vardır. Birincisi İlahî aşk yolunda maruz kaldığı psikolojik sıkıntılardır. İkincisi ise yaşadığı coğrafya ile ilgilidir. Fuzûlî'nin yaşadığı coğrafya gerek yaşadığı yıllarda gerek geçmişte iç çekişmelere ve kanlı mücadelelere şahit olmuştur. Bunlardan en elim olanı Kerbela faciasıdır. Bütün bunlar Fuzûlî'yi acıyla dolu aşkın şairi yapmıştır.

Fuzûlî birçok iç mücadelenin sonucunda kemalata erişmiş mutasavvıf bir şairdir. Onun tasavvufî anlayışının şiire yansması farklıdır. Biz Mevlana'nın, Nesîmî'nin ya da Yesevî'nin şiirlerine baktığımızda tasavvufu açık bir şekilde görürüz. Bunu Fuzûlî'de göremeyiz. Çünkü o söylemek istediklerini mazmunlarla saklamayı tercih etmiş, şiirin derinliklerinde gizlemiştir. Bunu yaparken ne derece ince bir zekâ sahibi olduğu görülür. Abdülkadir Karahan onun “tasavvufu gönlünden fazla zekâsıyla benimsemiş, onunla sezmiş, onunla işlemiş” (Karahan 1996:352) olduğunu belirtir.

Şiirlerinde derin bir Allah sevgisi olan Fuzûlî aynı zamanda bir düşünce adamıdır da. Şiirlerinde öteden beri felsefecilerin sordukları soruları sormuş ve onların cevaplayamadıklarını cevaplamıştır. Bu sorular insanın varlığıyla ilgilidir. Ben neden varım, niçin bu dünyadayım, nereden gelip nereye gidiyorum gibi soruları ilahî aşk kanalıyla cevaplamıştır.

Yukarıda belirtilen özelliklerin tümüyle Fuzûlî gibi gerçekten büyük bir sanatkârın, müstesna bir âlim şairin, kısaca böyle bir dehânın, Kanûnî devrinde yaşamış olması, âdeta Sultan Süleyman'ın ihtişamını tamamlayan mesut kader olmuştur (Çelebioğlu 1994:61-62).

GAZEL

Akl yâr olsaydı terk-i ışk-ı yâr etmez midim

İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr etmez midim

Lahza-lahza sûretin görseydim ol şîrin-lebin

Sen gibi ey Bî-sütun ben hem karâr etmez midim

Nîşe mahrem eyledin şem'î beni mahrûm edip

Ben senin bezminde can nakdim nisâr etmez midim

Yâr ile ağyârı hem dem görmeğe olsaydı sabr

Terk-i gurbet eyleyip azm-i diyâr etmez midim

Vâizin küfrün benim rüsvâlîğımdan kıl kıyas

Ona sıdk olaydı ben takvî şîâr etmez midim

Ol gül-i handâmı görmek mümkün olsaydı bana

Sen tek ey bülbül gülistâna güzâr etmez midim

Derdimi âlemde pinhan dutduğum nâ-çârdır

Uğrasaydım bir tabibe âşkâr etmez midim

Ey Fuzûlî dağ-ı hicrân ile yanmış gönlümü

Lâlezâr açsaydı seyr-i lâlezâr etmez midim (Gölpınarlı 2005:105).

GAZELİN ŞERHİ

1. Akıl yâr olsaydı terk-i ışk-ı yâr etmez midim

İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr etmez midim

(Akıl yar olsaydı ben yarin aşkını terk etmez miydım. İrademi ortaya koymak rahat olsaydı rahat etmeye karar vermez miydım.)

Beytin birinci mısraında akıl ve aşk karşılaştırılmaktadır. Buna şeriat ile hakikatin karşılaştırılması da diyebiliriz. Zâhiri ilim ile bâtni ilmin karşılaştırılması da denilebilir. Zâhiri ilim, hakkında aklın yorum yapılabilen ilimdir. Bâtni ilim ise zevken bilinen ilimdir; yani imanın, İslam'ın, ihsanın zevk ile bilinmesidir (İz 1997:30). Dolayısıyla bâtni ilim hakkında yorum yapılamaz. Buna göre akıl zâhiri ilim, aşk bâtni ilimle ilgilidir.

Akıl histen yoksundur. Sadece görünenle ilgilidir. Mantık çerçeveleri içerisinde yorum yapmayı sağlar. Şeriat İslami kuralları oluştururken akli kullanmıştır. Bununla birlikte aklın nefsanî yönü de vardır. Bazen nefisle bir olup menfî hesaplar içerisinde bulunabilir. İman yani aşk ise tamamen hissiyattır. Aşkın Allah'ın rızasını kazanmak, nefsi temizlemek ve güzel ahlak sahibi olmak gibi amaçları vardır. Nefse galebe için de yegâne vasıta aşktır. Nasıl ki tecelliye sebep de aşk olmuştur. Bizi ancak aşk Hakk'a kavuşturabilir (Levend 1984:24).

Fuzûlî'nin beyitte aklın, sevgilinin aşkının yerini tutabilmesi durumunda sevgilinin aşkının terk edilebileceğini ifade ettiği görülmektedir. Fakat Fuzûlî'nin demek istediği aklın asla sevgilinin aşkının yerini tutamayacağıdır. Bu manada akli küçümsemektedir. Aşkın Allah'a ulaşmak için tek yol olduğunu vurgulamaktadır.

İslam dininde cüzî ve küllî irade denen iki irade vardır. Cüzî irade insana, küllî irade Allah'a aittir. Fuzûlî'nin ikinci mısraında söylediklerinden anlaşılıyor ki küllî irade söz konusudur. Çünkü Fuzûlî mısraında irade etmenin rahat olmadığını söylemektedir.

Tasavvufta cüzî iradenin sona erip küllî iradenin başlaması insanın tam teslimiyetiyle başlar. Bu teslimiyet gerçekleştiğinde insan Allah'ın bütün sıfatlarına mazhar olur. Bu münasebetle Fuzûlî ikinci mısradaki elimde olsa iradeyi isterdim derken her şeyin Allah'ın elinde olduğunu ve bu durumdan aslında memnun olduğunu ifade etmektedir.

2. Lahza-lahza sûretin görseydim ol şîrin-lebin

Sen gibi ey Bî-sütun ben hem karâr etmez midim

(Ey Bî-sütun! An be an o tatlı dudaklımın yüzünü görseydim ben de senin gibi yerinde durmaya karar vermez miydim.)

Sevgilinin tatlı dudaklı olması aşığa söyleyeceği güzel sözler dolayısıyladır. Tasavvufta ise Allah'ın kuluna ilham ettiği sözlerdir. İnsanın bu sözlere mazhar olması kendini bulmasına bağlıdır. Kendini bulan insan gerçek ilmi bulur ve daima Allah'la olur. Yunus'un bu konuda söylediği "ilim, ilim bilmektir; ilim kendin bilmektir" sözünü hatırlamak gerekir.

Sevgilinin suretini görmek fenafillah makamına ulaşmaktır. Fenafillah, kulun beşeri vasıflardan ve aşağı arzularından sıyrılıp ilahî vasıflarla donanmasıdır (Uludağ 1999:188). Bu makama ulaşan insan Allah'ta yok olur ve sakinleşir. Aksi takdirde devamlı bir arayış ve psikolojik mücadele içinde olacaktır.

Bî-sütun Şîrîn'in emriyle, Ferhad'ın deldiği dağdır. Ayrıca dağın direksiz ve dayanağının olmayışı dolayısıyla dağ aşılması zor engel olarak gösterilir (Pala 1995:92). Beyitte Bî-sütun kelimesiyle iki anlam verilmiştir. Birincisi dağ ismidir. İkincisi ise dayanaksız yani kararsız olmasıdır. Birinci anlamda Fuzûlî dağa seslenerek sevgilinin suretini görmesi halinde onun gibi huzura ereceğini söyler. İkincide ise senin gibi kararsız olmaya karar vermek isterdim anlamındadır. Bu kararsızlık Allah arayışı ve heyecanın üst seviyede olması hâlidir. Bu da Fuzûlî'nin arzuladığı bir şeydir.

Bî-sütun dağına Ferhat, Şîrîn'in resmini yapmıştır. Bî-sütun daima Şîrîn'in resmini görüyordu (Tarlan 1998:466). Bir aşığın dağ bile olsa başka bir varlığa tahammül edemeyeceği düşünüldüğünde Fuzûlî'nin beyitte Bî-sütun'u kıskandığı söylenebilir.

3. Nîşe mahrem eyledin şem'î beni mahrum edip

Ben senin bezminde can nakdim nisâr etmez midim

(Beni mahrum edip mumu kendine nasıl yaklaştırdın. Ben senin meclisinde canımı saçmaz mıydım.)

Şem mum demektir. Meclise ışık vermek için olması gereken bir aydınlatma aracıdır. Mumun erimesi divan şiirinde aşığın gözyaşı dökmesi gibidir. Bezmin sevgilinin yüzü manasında kullanıldığı yerlerde yüzün görünmesi için mumun kullanılması da gereklidir.

Birinci mısradaki âşık mumu kıskanmaktadır. Çünkü âşık sevgilinin yüzünü, mum sevgilinin yüzüne yaklaşıncaya görmüştür. Mum sevgilinin yüzünü rahat bir şekilde görebiliyorken âşık ancak mum sayesinde sevgilinin yüzünü görebilmektedir. Bu manada mum âşığın rakibidir.

Yüz tasavvufta vahdettir. Şair vahdete ulaşmaya çalışmaktadır. Bunun için nefsiyle türlü mücadeleler içerisinde. Zaman zaman Allah, âşığı kendinden uzaklaştırıp kıskandırarak onun aşkının daha da alevlenmesini sağlar.

Beyitte bezm sevgilinin yüzüzdür. Şem o yüzü gördükten sonra erimeye başlar. Bu doğal ve maddi bir süreçtir. Oysa âşık o yüzü görebilmek yani vahdete ulaşabilmek için tek sermayesi olan canını feda etmektedir. Mum eriyerek gözyaşını dökerken sadece maddi yönünü ortaya koymuştur. Oysa âşık vahdet uğruna ruhunu feda edip bütün varlığından vazgeçmiştir.

4. Yâr ile ağyârı hem dem görmeğe olsaydı sabr

Terk-i gurbet eyleyip azm-i diyâr etmez midim

(Sevgili ile rakibi birlikte görmeye sabrım olsaydı gurbeti terk edip vatanıma gitmez miydim.)

Bir önceki beyitteki âşığın mumu kıskanması durumu bu beyitte daha somut bir şekilde dile getirilmiştir. Fakat burada mum yerine ağyar yani rakip kullanılmıştır. Âşık sevgilinin rakiple birlikte görülmesine kesinlikle tahammül edememektedir. Bu yüzden devamlı onları gözlemekte ve tetikte beklemektedir.

Âşık, sevgiliyi ağyâr ile hem-dem görmeye sabredememiş, o diyârı terk edip gurbete düşmüş. Çünkü bu biçim ıstıablar için iki şey tavsiye edilir. Ya sabır veya sefer. Şâir sabredememiş sefere, gurbete çıkmış. Eğer sabretmeye kudreti olsaydı, gurbeti terk edip kendi vatanına, diyârına dönerdi (Tarlan 1998:467).

Fuzûlî bu beyitte gerçek olan bir şeyden bahsetmemektedir. Tasavvufun genel bir kaidesi olan bulanma ve arınmaya telmih yapılmaktadır. Yar ile ağyârın birlikte olması âşığın Allah tarafından uzaklaştırılıp bulanması halidir. Bu halde iman küfrün ortasındadır ve âşık ona ulaşmaya çalışır. Sabırsızlık ve tahammülsüzlük söz konusudur. Âşık kendi vatanına dönmeye çabalar. Bu onun kendisini bulmasıdır. Arınma bu şekilde gerçekleşir. Bulanma ve arınma devir-daimli olarak devam eder.

5. Vâizin küfrün benim rüsvâlîğümdan kıl kıyas

Ona sıdk olaydı ben takvî şîâr etmez midim

(Vaizin küfrünü benim rüsvâlîğümle kıyasla. Onda doğruluk olsaydı ben takvayı kendime rehber edinmez miydim.)

Beyitte kullanılan küfür sözcüğü inançsızlık anlamında değildir. Sözcük basit düşünenlerin aşığı eleştirmesi ve ona karşı kaba ifadeler kullanması anlamındadır. Âşık onların ve kendisinin hâlinin karşılaştırıldığında kendisinin çok daha üstün olduğunu söyler.

Rüsvalık âşık için utanılacak bir durum değildir. Onun bu duruma düşmesi Allah aşkı sebebiyledir. Bu aşka düşen bir insan mevkie, makama, yemeye, içmeye, giyime önem vermez. Onun bu hâlini gören insanların çoğu onu eleştirirler.

Fuzûlî vaiz kelimesini kullanarak rind-zahit mazmununu vurgulamıştır. Rind burada mutasavvıf kişidir. Zahit ise vaizdir. Vaiz vaaz veren anlamındadır. Ehl-i kal'dir. Rind ise konuşmaz. Çünkü ehl-i hâl'dir. Vaiz konuşarak ve hâl ehlini eleştirerek insanları etkileyip itibar sahibi olmaya çalışır. Rindin böyle bir şeye ihtiyacı yoktur. Onun tek amacı Allah aşkı ve rızasıdır.

İkinci mısradaki “ona” kelimesi “onda” anlamındadır. Şair vaizde ve vaizin söylediklerinde doğruluk bulunmadığını ifade etmektedir. Çünkü o bunu gösteriş için

yapmaktadır. Üstelik bunu takva olarak algılamıştır. Eğer o ve onun söyledikleri doğru olsaydı şair de bunu takva edineceğini dile getiriyor.

Şair beyitte zahitlerin İslami esaslarla ilgili görüşlerini de eleştirmektedir. Onlara göre namaz kılmak, oruç tutmak ve hacca gitmek gibi ibadetler Allah'a yaklaşmak için yeterlidir ve bu takvadır. Fakat mutasavvıf şeriat-tarikat ekseninde tarikatın içerdiği hakikatlerin daha önemli olduğunu savunur. Mesela namaz kılmak şeriata göre beş vakittir. Oysa tarikata göre namaz Allah'ın huzurunda durmaktır ve insan yirmi dört saat Allah'ın huzurundadır. Bu manada mutasavvıflar şeriatın takva anlayışını benimsemezler.

6. Ol gül-i handâni görmek mümkün olsaydı bana

Sen tek ey bülbül gülistâna güzâr etmez midim

(Ey bülbül! O gülen gülü görmek mümkün olsaydı ben de senin gibi gül bahçesine gitmez miydim.)

Handan açılmak ve gülmek manalarındadır. Beyitteki gül-i handan gülün gülmesidir. Gül sevgilidir. Sevgilinin gülmesi âşığı kendine yaklaştırmasıdır. Bu âşık için ender rastlanan bir durumdur. Olduğunda âşık için lütuftur.

Gülün açılması bir sevinç kaynağıdır. Bu açılma kısa sürer ve gülün solması başlar. Âşık bu manada bülbülü kıskanır. Çünkü bu kısa sürede gülü göremeyecektir. Âşığın gülü yani sevgiliyi görebilmesi için zamana ihtiyacı vardır. Buradan bülbülün âşığın rakibi olduğu anlamını da çıkarabiliriz.

Sevgilinin gülmesi âşığı kendine yaklaştırmasıdır demiştik. Beyitte sevgili Allah'tır. Merhamet göstererek ve severek âşığı zaman zaman kendine yaklaştırır. O'na yaklaşmak âşığın kendini bulmasıdır. Bunu "bir ben vardır bende benden içeri" ve "ben size şahdamarımızdan daha yakınım" sözlerinden anlayabiliriz. Zaman zaman da âşığını diri tutmak için onu kendinden uzaklaştırır.

Beyitte gülistânla Hz. İbrahim'in atıldığı ateşe telmih yapılmıştır. Hz. İbrahim ateşe atıldıktan sonra ateş gül bahçesine dönüşmüştür. Sevgiliye ulaşmak için ateşe atlamak şarttır. Ateşe atlamak canını feda etmektir. Ancak beyitten anlaşıldığı üzere bu durumun gerçekleşmesi için âşığın zamana ihtiyacı vardır.

7. Derdimi âlemde pinhan dutduğum nâ-çârdır

Uğrasaydım bir tabibe âşkâr etmez midim

(Derdimi âlemde gizli tutmam çaresizliğimdenir. Bir tabibe uğrasaydım onu belli etmez miydim.)

Şairin derdini gizlemesi mecburi bir durumdur. Çünkü onun derdi tabiilerin derman olamayacağı ilahi bir derttir. Âşık, Allah aşkına ulaşmak için türlü sıkıntıyla mücadele eder. Bu mücadelede yalnızdır. Çıktığı bu iç yolculukta neticeye sadece kendi başına ulaşabilir.

Derdin gizlenmesinin bir başka nedeni ise tenkit edilme korkusudur. Basit düşünen insanlar âşığın hâlimden anlamazlar ve onu eleştirirler. Âşığı toplumdan soyutlarlar. Hatta onu türlü cezalara maruz bırakırlar. Nitekim tarihte Nesîmî ve Hallâc-ı Mansûr gibi mutasavvıf şahsiyetler anlaşılmadıkları için katledilmişlerdir.

Beyitteki tabip, manevi dertlere şifa olan, aşk yolunda müridin yolunu aydınlatan mürşittir. Şair bu özelliklere sahip birini bulamadığından yakınır. Eğer bulsaydım onunla dost olur, dertlerimi paylaşırdım demektedir.

8. Ey Fuzûlî dağ-ı hicrân ile yanmış gönlümü

Lâlezâr açsaydı seyr-i lâlezâr etmez midim

(Ey Fuzûlî! Ayrılık yarası ile yanmış gönlümü lale bahçesi açsaydı lale bahçesini seyretmez miydim.)

Fuzûlî ayrılık acısıyla yanmaktadır. Bunu dağ-ı hicran diye ifade etmektedir. Ardından gönlünün yandığını söylemektedir. Anlaşıyor ki manevi bir acıya sahiptir. Yara ve yanık sözcüklerini birlikte kullanarak acısının derecesini ifade etmektedir.

Şair, gönlünün o kadar çok yandığını söylemektedir ki artık lale bahçesi bile onu açamaz. Aynı zamanda teşbih yaparak lalenin de aynı dertten muzdarip olduğunu söyler. Gönlündeki yanığı lalenin içindeki siyahlığa benzetir.

Divan şiirinde sevgilinin yüzü ve yanağı laleye benzetilir. Sevgilinin yüzündeki bende lalenin içindeki siyahlıktır. Beyitte lâlezâr ifadesiyle sevgilinin yüzü ifade edilmiş olabilir. Buradan aşğa artık vahdet anlamındaki sevgilinin yüzünün de yetmediği anlamı çıkarılabilir. Âşık tamamen fenafillah denizinde yanıp kavrulmak istemektedir. Bu da imanın hakke'l-yakîn mertebesidir.

Sonuç

Divan şiirinin 16. yüzyıl şairlerinden olan Fuzûlî şiirlerinin çoğunluğunda olduğu gibi bu gazelinde de ne kadar büyük bir sevgi ve düşünce adamı olduğunu ortaya koymuştur. Fuzûlî ele aldığımız gazelde Allah'a karşı duymuş olduğu aşkı ince düşüncelerle süslemiş ve doyumsuz bir şiirin örneğini sergilemiştir.

Etmez miydim redifli gazelde Fuzûlî'nin ilahi aşk yolunda yaşadığı ıstırapları görmekteyiz. Bu ıstıraplar şairin iç dünyasıyla ilgilidir. Dış dünyadan kaynaklanmamaktadır. Bu da bize onun gerçek bir mutasavvıf olduğunu gösterir. Çünkü tasavvuf dış dünyayla ilgisi olmayan içsel yaşantılardır.

Fuzûlî gazelde bize bir mutasavvıfın nasıl hareket etmesi gerektiği ile ilgili bilgiler verir. Ona göre iki grup insan vardır. Bunlar basit düşünen insanlar ile maddenin ardındaki manaya nüfuz edebilen insanlardır. Basit düşünceli insanlar mana âleminde yaşayan insanları anlayamazlar. Bu yüzden devamlı onları tenkit ederler. Fuzûlî bu insanlara açık verilmemesi taraftarıdır. Açık verildiğinde mutasavvıfın toplumdan soyutlanacağını düşünür.

Gazelde ele alınan bir diğer konu da şeriat-tarikat konusudur. Tasavvufa göre şeriat tarikata ulaşmak için basılması gereken bir basamaktır. Tarikat ise içinde hakikatleri barındıran yoldur. Fuzûlî şiirde şeriata ait sözcükleri kullanarak tarikata ait manaları ifade etmiştir.

Lirik şiirin temsilcisi olan Fuzûlî şiirde zaman zaman duygu ve düşünceyi karşılaştırır. Ona göre düşüncenin yani aklın hâkimiyetinin bir sınırı vardır. İlahi sırlara erebilmenin yolu duygularımızdır. Kendini görebilmek akılla değil hissiyatla olur.

Divan şiirinde hep parça bütünlüğünden söz edilmiştir. Bu, özellikle mutasavvıf şairlerin anlaşılmasından ve bazı ön yargılardan dolayıdır. Gazele bakıldığında tam bir anlam bütünlüğü sağlanmıştır. Gazelde ahenk matla beytinden başlayıp aynı ölçüde son beyitte sona ermiştir. Bundan dolayı bu gazel yek-ahenk bir gazeldir.

KAYNAKLAR

- CENGİZ, Halil ERDOĞAN, (1985), Divan Şiiri Antolojisi, Ankara.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, (1994), KanûnîSultânSüleymân Devri Türk Edebiyatı, İstanbul.
- GİBB, E. J. Wilkinson, (1999), Osmanlı Şiir Tarihi III-V, Ankara.
- GÖLPINARLI Abdûlbâki, (2005), FuzûlîDîvânı, İstanbul,
- İPEKTEN, Haluk, (1996), Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri, Ankara.
- İZ, Mahir, (1997), Tasavvuf, İstanbul.
- KARAHAN, Abdülkadir, (1996), Fuzulî Muhîti, Hayatı ve Şahsiyeti, İstanbul.
- KURNAZ, Cemâl, (1995), Muallim Nâci, Osmanlı Şairleri, İstanbul.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1984), Divan Edebiyatı, İstanbul.
- PALA, İskender, (1995), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara.
- TARLAN, Ali Nihat, (1998), Fuzûlî Divanı Şerhi, Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman, (1999), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Ankara.